

گەر چاویک به میژووی گهلاندا بخشینیت، گه پیدهیه کی زۆر ده بینیت که خۆیه خشانه و بۆ جیبه جیکردنی هه زیک که له ناخیاندا جو لاوه وهک هیوایه تیکی پیتی هه ستاوه به کاریکی زۆر قورس و گران و خه تهر که هیچ زه مانه تیک نه بووه بۆ پاراستنی ژیانیان، تهویش گهران بووه به شوین ژیان و باری ورده کاریه کانی گهلان له رووی کۆمه لایه تی و سیاسی و ئابووری و سه ربازی و دهروونی و لایه نی تره وه کۆشاون بگه نه ورده کاریه کانی ژیانیه گهلان و بیگوازه وه سه ر رووپه پری لاپه رکان و له ونبوون بیپارینن ..

له میژوودا ناوی گه شتباری زۆرم بیستوهه و سپاره یانم خوتندوه ته وه، که هه ربه که یان به جۆریک هه نگاوه کانی خۆیان نووسیوه و گه شتی هه ربه که یان بۆ مه به ستیک و شوینیک بووه، وهک هیرۆدۆتی یونانی (۵۲۰ پ.ز)، زه بنه فۆن-ی یونانی (۴۰۱ پ.ز)، مارکۆپۆلۆ، ئیبن به توتوه، ئیبن جوبیر، ئەولیا چه له بی، ریچ، میجرسون و شاکیر فه تاح و زۆری تر، به لām بۆ یه که م جاره که کوردیک له و سه رده مه دووره وه- بۆ میژووی ئیمه دووره ده نا سه رده مه که ی زۆر نزیکه- زه بنی ته وه ی به بیردا هاتیب سه فه ریک بکات، پینوس و مره که ب و په ری هه لگرتیب و هه رچی دیب و بیستی تۆماری کردب، له شوینیکی نابیت که گومانی وابووه نافه وتی ده مینیته وه ..

له م ماوه به دا کتیبیک له قه باره یه کی مامناوه ندیدا به زمانی عه ره بی ده رچوه به ناوی (رحلة طه الكردي البالیسانی فی العراق و بلاد الشام و الاناضول و مصر و الحجاز) - و کتیبه که له (۸۹) لاپه ره دایه، سالی (۲۰۰۲) له به غداد چاپکراوه، له لایه ن (دکتۆر عیماد عه بدولسه لام ره ئوف) وه ته حقیقی تیدا کراوه و په راویزی بۆ دانراوه، دیاره له نووسراویکی گه وره تر به کورتکراوه بی وه رگراوه ..

نووسه ری ته م گه شته له دوا لاپه ره دا ئاوا ناوی خۆی و خپل و گه لی بردوه: (له پانه زی مانگی سه فه ر سالی «۱۲۰۴ک» لیبومه وه (به رامبه ر تشرینی دوومه ی «۱۷۸۹ز») له خانه قای سمیساتیه که لکاوه به جامیعی به نی ئومه یه له دیمه شق، به ده سته ته ها کوری یه حیا کوری ته میر سلیمان کوری ته میر محمه د کوری عه لی به گ کوری ته میر محمه د کوری شیخه کوری شه مسه دین کوری ته میرز کوری عوسمان خان کوری سویمان و یردی خان کوری ته حمه دخان کوری عه بدولمومینخان مامۆمی کوردی شافعی قادری خه لکی شاری بالیسان و له خپلی خۆشناوه تی نووسراوه). ته م ده فته ره پر بیره وه ربیه ده ست به ده ست هاتوه و به قه زاو قه ده ر دکتۆر عیماد له کاتیکدا که ده چینه میسر پتی لیکه وتوه، نوسخه ی یه که م له و گه شننامه یه له (دار الکتب المصریه) هه یه به ژماره ی (۳۷۳) له به شی جوگرافیه له (۹۴) لاپه ره ی (۲۵) دپری، دکتۆر له و سه فه ره دیا به رتگی میکرۆ فیلم نوسخه یه کی له به ر گرتوه .. ده ستنوسه که ی مه لا ته ها له لایه ن زانایه کی دیمه شقی سه رده می نووسه ر نووسراوه ته وه که ناوی شیخ ته حمه د کوری ئیسماعیل عجلونی جه راحی- یه که له «۱۸ یه زبلقه عده ی ۱۲۰۵ک (به رامبه ر ۱۸ ته مموزی ۱۷۹۱ز) له نووسینی بووه ته وه، له سه ر په ری یه که م نووسیه تی «رحلة الشيخ طه الكردي رحمة الله تعالى»، دکتۆر ده لئ (له به ر ته وه ی هه ندئ شتی لاوازی تیدا بووه له شیعره ته ده بیات لامبرد، هه ر ده قه به سووده که یم هیناوه له وه سفی شارو دی و قوناعه کانی رتکه و ته و شتانه ی دیونی له ته میرو زانا و پیاوچاکان و بارودۆخی سه رده م، شتوازی دارشته نه لاوازه که یم وهک خۆی هیناوه، ته نیا هه ندئ هه له ی نووسینم چاک کردوه).

به وژه دکتۆر ته پوتۆزی سه دان سالی ته و ده ستنوسه ی ته کاندو خستییه ژیر چاپ، که وهک هه موو بابه تیکی تر سوودی هه یه بۆ میژووی ناوچه که و کرد.

کوردستان و عیراق و شام و میسرو حجاز له یاداشتمه ی کوئترین گه پیده ی کوردیدا

لێدوانی: حه سن مه حمود حه مه که ریم
(سایمانی)

دل بووه بۆ سهردانی شیخ و زاناو پیاوچاک و قوتابخانه و خانهقاکانی، دوا تۆماری له سالی (۱۲۰۴ک- ۱۷۸۹ز) بووه، واته پینج سال له دیمهشق ماوهتهوه، پهنگه ههر لهوی مابیتتهوه. ئیتر مهلا تهها له نووسین وهستاو دواي ئه و میژووه ئیمه هیج له ههوالی نازانین. پهنگه دهستنووسی تری ههبع و دهست نهکتهوتبی، یان گهراپیتتهوه کوردستان.

ناوهروکی گهشتهکه

مهلا تهها بهم جوهره باسی خوئی و بنه ماله که یان و دهست پیکردنی گهشتهکه دهکات: (دواي ئه وهی له سکی دایکم دهروچوم وهک بۆیان گیترا مهوه شهوی دووشمه «۱۳ی رهبیعه لئه وهل» بوو درهنگانیکی شهو له دیتی باليسان له ولاتی کوردان که به شیک بوو له ههریمی به غداد، له «۱۳۶ک (۱) تشرینی به که می ۱۷۲۳ز) دا. ئه و کاته باوکم له ناو کوومه لیککی زۆر له خزم و کهس و کارو میواندا بوو بۆ خویندنه وهی مه ولودنامه، مه ولود خوین دهیخویندو گه یشته ئه وهی که ناویان نا محمه مد و تههاو یاسین، ههر له و کاته دا مژده دره هات بۆ لای باوکم وتی مژده بی ئیستا کوریکتان بوو، باوکم دهست به جی وتی ئه و ناومان نا محمه مد، به لام پیتی ده لیتین تهها له بهر ئه وهی برا که ی واته مامم ناوی محمه مد بووه له و مه جلیسه دا ئاماده بووه، خه لکی ئه و ولاته سروشتیکی نه فامیان هه بووه به نه گبه تیان ده زانی ناوی پیاوئ بهرن به ناوی خوئی تا غایب بوایه، ئیتر خه لک به منیان دهوت تهها نهک محمه مد. باوکم هه موو قورئانی له به ربوو، دایکم و دایکی دایکی شم قورئان خوین بوون، فاتیمه ی خاله ژنم زانایه کی شاره زا بوو، دایکم هودای ناو بوو کچی زاناو خوداناسی مه زن شیخ محمه مد بوو، ژنه که شی واته نه نکم زانایه کی شاره زا بوو، ناوی ئاسیه بوو، دایکی مه لا عیسا ماموستا که ی من بوو، که زۆر سوودم لی وهرگرتن، له تهمه نی ده سالی دا دهستم کرد به خویندن، وانه کانی فیه و صه رف و نه حوم خویند، پاشان دهستم کرده خویندنی شیعو په خشان لای شیخ به دره دین باوکی مه لا عیسا، له مالی خوین له قه لای گه رکوک، پاشان چوومه کو به له ولاتی کوردان، ئه و کاته تهمه نم (۱۷) سالان بوو، مه لا عیسا ی ماموستام چوو بۆ که رکوک باوکم رازی نه بوو له گه لی بچم، له حوجره ی کو به دهستم کرد به خویندن، شیخیکی ناودارو مه زن به ناوی دهرویش مسته فا له دیتی باواجی دههاته کو به، هاو پیه کم تهو به ی له سه ر ده ستیدا کردبوو، ئه ویش سه ر به شیخ ئه حمه د بوو له شاری (صرت) له هیند، ئه و کاته ی نادر شاه ی ئیرانی په لاماری شاری مووسلی داو شکا، من له مووسل بووم، له گه ل شیخم بووم شیخم دهجوو بۆ شام، له سالی داهاتوودا من و کوری مامم چووینه مووسل، مه به ستیمان بوو بچینه شام بۆ لای شیخ، به لام کوری مامم گه رایه وه بۆ ولاتی و من چوومه شام و (۱۸) رۆژ مامه وه به مه به ستی چوون بۆ میسر و قودس و حیجاز، که له شام

نهم بابه ته وهک نووسینی ههر گه رۆکیکی تر ناوه رۆکه که ی پر له بینین و تیبینی چاک و به سوود، له گه ل ئه وهی هه ندی لاوازی به شیتوازی نووسینه که یه وه دیاره، توانیویه تی وینه یه کی جوانی زۆر له شارو دی و قه لا و به نده رو خه تهری ریکه و خانه کانی ریکه و ریبواران و ویستگه نیشان بدات. باسی پیتشوازی خه لکی ئه و شارو ناوچانه و کارکردن له به نده ره کان و گرنگی سه فه ری ده ریا و بینینی ده یان زانا که له ناویاندا ناوی چه ندین زانای کوردی بر دووه له شام و میسر و حیجاز که ئیمه ی کورد هچمان له باره یانه وه نه زانیوه، باسی زۆر له مزگه وت و شیخه کان و ته که یه و خانه قاو باسی کاروانیکی حاجییانی کورد دهکات ههر له کوردستانه وه تا دیمه شق، باسی میرو میرنشین و شاره کورده کان و زۆر شتی به رخ ی تر بۆ کورد، خوینهر به تایبه ت میژوونووسان ده توانن سوودی زۆر لی بینین، مه لا تهها پاره و کو لو باری بۆ سه فه ره کانی پینه بووه، جگه خوئی و قه له م و مره که ب و ده فته ر، به لکو زۆر ده زگا و شوینه زانستییه کان به بینینی هه زیان کردوه پیتشوازی لی بکه ن، واقعی ئه و شوینانه پاره ی داناوه بۆ یارمه تیی ئه و جوهره که سایه تیبانه، هه ره وک کو مه لگای ئه و کاته ئاماده ی پیتشوازی بوون بۆ کهسانی زاناو و ارع، باسی گرفتی ریکه دهکات که پر بووه له ریکو چه ته و باج و غه رامه وهرگر، به لام زاناو پیاوچاکان هه موو کهس ریزی لی گرتوون، گه شته که وهک زۆر له گه شته کانی تر هیزی تیدایه، مه لا تهها قسه کانی به شیتوازیک باس دهکات وهک خوینهر به چاوی خوئی بیننی، و نازانی ده یگه ریتته وه، باسی له دایک بوونی و بنه ماله که یان و ئاستی زانستی و رۆشنییری باوکی و دایکی و براو خال و مام و ئاموزاکانی دهکات، ده لی باوکم قورئانی هه موو له بهر بوو، خال م زانایه کی به رز بوو، دایکم و خال ژنم زۆر زانا بوون، وهک بیه وی بلتی من له کهش و هه وایه کی وادا گه وره بووم، ئه وه کاریگه ریی بووه له سه ر ژینانی، به دوا ی جیبه جی کردنی فه رزو سونه ته کانداه چیتته زیاره تی هه ج و ده ست دهکاته گه شت و گه ران، ئه و کاته نه گه یشته بووه بیست سالان، دپیه که ی خوینانی جیه تیشته که تیددا له دایک بووه گو رپویه تیبه وه به گه ران و گه شت و نووسین که کاریکی قورس و گران و ترسناک و پر مه ترسییه، به چه ند شارو ولاته دا گه راوه، له دوا گه شتیدا به کو مه لیک شارو دی و قه لا و ئه ماره تی کوردی له بادینان و جزیره دا ده روات وهک عه قره و زاخو، چاوی به کو مه لیک ئه میری کورد ده که ویت، باسی په وشتیان و پیتو هندیان به خه لکه وه دهکات، پاشان روو ده کاته جه زیره ی ئیبن عومه ر و نصیبین و ماردین و په هاو بیسه له سه ر رووباری فورات له باکووری کوردستان، پاشان ده چیتته هه له ب و حومص و هه ماو سالی (۱۸۹ک- ۱۷۷۵ز) ده گاته دیمه شق، له بهر هه ر هۆبه ک بیت له دیمه شق جیگه ر بووه، خانه قای سیمسانیه زۆر باش بووه بۆ مانه وه، مزگه وته کانی به

(نەستەمبول) ئەو کاتەى سولتان عوسمان مردو سولتان مستەفای (عوسمانی) جیبی گرتەو، زیاد لە سال و نیویک لە ئیسلامبول مامەو، نامە یەکم بۆ هات که شیخەکم شیخ مستەفا مردو، دەلی خەلکی سەرەخۆشپیان لی دەکردم، گەر امەو شام (شیعەریکی نووسیو لە سەر هەرچی لە ریتگەى گەرانهو دەپیتى لە نیوان ئیسلامبول و دیمەشقا)، پاشان روومان کردە بەغداد بەرپی وشکانیدا بە دوانزە قوناغ، گە یشتینە هیت لەو پتو بە سواری گەشتی چووینە بەغداد لە « ۸ شوال ۱۲۸۵ک - واتە ۱۳ کانوونی دووهمی ۱۷۷۲ز» سەردانی تەکیە و خانەقاو زاناو شیخ و شوینی ترمان کرد، پاشان گەر اینەو بۆ ولاتی کوردان، چوومە قەلای کەرکوک لەوئ خالەم و مەلا عیسام دی و هەفتە بەک لایان مامەو، پاشان چوومە کۆیسنجەق شاری حاکمی ولاتمان (ئەمیری کۆیەى ئەوکاتە محەمەد خالید پاشای بابان ۱۱۷۸-۱۱۸۶ک - ۱۷۶۴-۱۷۷۲ز بوو)، لای خەدیجەى خوشکم دابەزیم، پاشان چوومە لای زانای بەرزو بەرپی عەلى مامەم و مەلا مستەفای کورپی پورم، ئەمە سالی (۱۲۰۳ک) بوو، دەرچوونم لە ولاتی کورد تا هاتمەو (۲۶) سالی خایاند، خزم و هاوڕێیان دەرەیان لی دام که گە یشتەم کۆیسنجەق زۆر بە شەوق بوون بۆم، منیش دی بەدی چووم بۆ سەردانیان، بۆ هەر دیتەک دەچووم خەلکەکەى سەعاتە ریتەک دەهاتن بە پیرمەو، خەلکی تر سەری لەو قەرەباغیە سوردەما، شتیان لە من وەردەگرت بۆ تەبەرۆک و دەستیان دەهینا بە جلکە کاندو دیا نەپتیا بە دەمچاوو سنگ و بەرۆکیاندا، منیش لە دلی خۆمدا سەیرم لەو باوەرە دەهات، دەموت خواپە بمخەیتە ئاستی گومانی ئەوان، لەو گوناھانەشم خۆش بیت که خۆم ئاگام لیبیەو ئەوان پیتی نازان، منیش ئامۆزگاریی چاکم دەکردن، هەموو کەس هەوالی منی بیست و دەنگوباسم گە یشتبوو هیندو ئەفغان و لەناو کوردو عیراق و تا قوستەنتینیەو میسرو حیزاز چوو، منیش بە خۆشیی ئەوان سێ سالان لە ولاتی کورددا مامەو، هەتا دوو بارە هەستی گەرانهو هات بە سەرمدا، هەرچەند خزم و ناسراو پیتی ناخۆش بوو، ولاتم بە جیھتیش لە ناو گریان و خەفت و مەینەتی خزمندان سێ رۆژە ریتگە لە گەلمدا هاتن، هەتا سویندم خواردو پەیمانم دانێ که دەگەریمەو، ئەوسا ئەوان گەرانهو، هەندیکم لەگەل بوو، گە یشتینە شاری عەقرە حاکمی شار ئەمیری بە ئەدەب فەتحو لا بەگ بوو ئەمیری عەباسی بوو (بەلام ئەو کاتە عەباسی نەمابوو) من و کۆمەلەکەى که لەگەلم بوون چووینە مزگەوت، نەمزانیبوو کورپی مامە محەمەد ئەسپیتی جوانووی پنی دابووم، باپیرم سلیمان (۲۰) کورپی هەبوو جگە لە باوکم، باپیری باوکیشم زۆر ناودار بوو لە ولاتی کوردان (باسی زۆر زاناو سەردانی باووپاییری و کەس و کاری و شوینانی کردوو، پاشان باسی دایکی و مردنی و شیخ مستەفا که لای کوردان بە دەرویش مستەفای بلباس

دەرچووم دوو کەسم لەگەل بوو، خەلکی ولاتی خۆمان بوون گە یشتینە قودس، چەند زاناو شیخمان بینی گە یشتینە یافا و سواری دەریا بووین بۆ میسرو، گە یشتینە دومیاط و مەنصور، چووینە لای شیخیتیکی زاھید، پاشان لە طەنطە شیخیتیکی مەزغان بینی نامەى داینی بۆ هەندێ ناسراوی خۆی که یاریدەمان بدات، یەکیکی لەگەل ناردین گە یشتینە میسرو دوو هاوڕێکەم چوونە تەکیە یەکی قادری، من چوومە بەشی کوردەکان لە ئەزھەر لای حەسەنى برام که برامە لە باوکمەو، یاریدەى زۆری دام لە جلو بەرگ و ریزگرتن، پاشان چووینە سوھیس، بە دەریادا گە یشتینە بەندەری یەنوب لەو پتو بە دەریادا چووینە حیزاز، دواى مەغریبیک گە یشتینە مەککەو چووینە زیارەتى کەعبە، کەعبە زۆر سەیربوو لام، زۆری تیرامام نەمدەتوانی وەسفی بکەم، حەجمان کردو گەر اینەو میسرو پاشان شام، دواى سێ چوار مانگ لە قوتابخانەى بەورانیە بووم لە دیمەشق، لە نزیک مالى دەرویش مستەفای شیخ، پاشان چووم بۆ تەرابلوسی شام لەگەل شیخم لە مالى بازرگانیتیکی پیاوچاک بووین لە تەرابلوس زانایەکی گەورەى ئەزھەرمان بینی سواری کەشتیەک بووین چووین بۆ قیروس پەمەزان بوو، پاشان گە یشتینە میسرو دومیاط چاومان بە شیخ حەسەنى برام کەوت، چوومە ئەزھەر پاشان سەفەرمان کرد بۆ قەلای و جھە، بە کەشتی دەرچووین ئاوی دەریا سویر بوو، خەلکی ئاوی شیرینیان دەفرۆشت، کریم وام زانی ئاوی حەیات دەخۆمەو، گە یشتینە مەککە و تەوافمان کردو گە یشتەو بە شیخم شیخ مستەفا، پاشان چووینە مەدینەو زیارەتى پیغەمبەر - دروودی خودای لەسەر بیت - و بەقیع و زۆر جیبی ترمان کرد، پاشان کەوتینە رێ بۆ دیمەشق (باسی شەری سوپای میسرو شام دەکات)، پاشان چووینە دیکانی قابوون و قریتین و دوومەو قەتیف و گە یشتینە شاری حەما، چووین تا گە یشتینە حەلەب، چووینە قوتابخانەى نەقیب ئەلئەشراف خەلکەکەى کورد بوون، چووینە مزگەوتی ئەلجامیعولکەبیر و جامع ئەلزەکەرریا پیغەمبەر، لەوئ حاج ئەحمەد بەووابی کوردیان بینی ریزی زۆری لی گرتین، چووینە قوتابخانەى حەولییەو چەند پیاوی زاناو پیروزمان بینی، چووینە حوجرەى جەنابی محەمەد رەحباوی، (پیاو چاک و زانایان و شوینە ناودارەکانی ئەو شارە باس دەکات) حاجیانمان بەرپی کرد بۆ حج و گەر اینەو شام، برادەران گالتهیان پیکردین، وتیان لە ترسان راتان کردوو، چوومە مزگەوت سالی (۱۲۰۳ک) دوو کتیبیان دامی بەناوی دیوان ئەلموراسلات و جامع و لره سائیل عەدیدە، لەوئ شیخ عەبدو لره حمانمان دیت کورپی زانای ناودار مەلا حەسەنى کوردی (مەلا حەسەن شەرحی زۆری هەیه لەسەر زۆر کتیبی سوفی، ۱۷۳۶ز مردوو) لە شام مرد، کوردەکانی ئەوئ دەچەوسینرانەو لە لایەن حەسەن ئەفەندی دەسەلاتدارەو، پاشان چوو ئیسلامبول

نهمیری شووش بوو، وتی با پیتان موبارهک بیخ، (شووش) دتییه کی سهر به عقره بوو، زانای زوری تیدا هه لکه وتوو، شووش پر دارستان و باخ و ناو بوو، ئیواره گه یشتینه شووش، پاشان سه عاتیک چووبن تا گه یشتینه مالی یه حیا بهگ، له گه ل خیزانیدا له باخ بوون، شیخ ته هاو که تخودا علی ئاغاش له گه لمان هاتن به نیازی سه فهری حج، قاوه بیان هینا، نهمیر که سیتیکی سپیکه له ی بالا وهک قامیشی حه یزه ران بوو که میتک به لای کورتدا ده هاته وه، زمان پاراوو به یوقار بوو، له سهر چوک دانیشیت عوزری هینا یه وه که زوو هه والی هاتنی ئیوه بیان نه دامی، داوای کرد ئه و روزه لای مینیتته وه، به لام علی ئاغا وتی ناییت بارمان بارکردوو، سه عاتی ریشیتین علی ئاغا وتی من لیره دا جیا ده موه ده چمه قه لای عه مادیه خوا حافیزی له ئیسماعیل پاشا ده کم (نهمیری عه مادیه بوو ۱۷۶۸-۱۷۹۸ ز) وتی ئه و سوارانه له گه لتانن و لیتان جیا نابنه وه، مه ترسن ولاتی خومان هه تا قه لای شاری جزیره ی ئین عومه ر، تا مه غریب چووبن گه یشتینه دتییه که له پال رووباریک شه و ماینه وه، پاشان چووبن تا مه غریب گه یشتینه دتییه کی بچووک ریزی زوریان لی گرتین، بردینانه مزگه وت حه واینه وه، پاشان چووبن بۆ دتییه کی تر له سهر شاخیک له سهر کانیاویک لامان دا، چووبن تا نزیک دتییه که دور له زاخو له سهر رووباریک که سهر به عه مادیه بوو (ناوی ئه م دتییه کوردییانه ی نبردوو)، له بهر هاواریکانی علی ئاغا چووبنه لای حاکم له قه لا، بازرگانیکی دی به ناوی عه بدولفه تاح خواردنی بۆ هینان، دواي چهند روزه جهنابی که تخودا علی ئاغا گه رایه وه روزه دانیشیت، سواربووبن خوا حافیزی بیان لی کردین و گه یشتینه رووباریکی قورولیتته، ترساین له لافاو، پاشان گه یشتینه رووباریکی تر پاک و روون ئه ویشمان بری و لامان دایه لای چهند خاوهن مه رومالاتیکی ده واریان هه لدا بوو، پاشان ریشیتین و گه یشتینه جزیره ی ئین عومه ر و البیه که ی جهنابی محمه د بهگ.

(نهمیری هوزه کانی بۆتان) بوو، نزیک ئه و شاره رووباریکی هه بوو که لقی دیجله به، چووبنه شار، دیواری شارو شوورای شارمان بری چووبنه مزگه وت، علی ئاغا لای محمه د بهگ ماینه وه، دوو شه و له وی بووبن، دی به دی چووبن گه یشتینه شاری نصیبین شه وی ماینه وه گه یشتینه ماردین له سهر کیتویک و قه لایه کی هه بوو چهند شه و ماینه وه، زانایه کی ئه و شاره زور ریزی لی گرتین و بردینیه وه ماله وه، له گه ل زانایه کی هاواریم که پیکه وه قوتابی بووبن له قوتابخانه ی مورادیه له دمه شق یه کمان گرتوه، داوای کتیبینیکی لی کردم له باره ی علومی ئیلاهییه وه منیش قه صیده یه کی ئیمام قوتب شیخ عبدالکهریم جیلیم دایه، که له گه وره کانی صوفیه نووسینی زوری هه یه شهرحی عه بدولغه نی-ی شامی له سهر بوو نووسینی زوره له گه ل نامیلکه یه کی تر، دواي چهند روزه گه یشتینه دتییه که چاوه روانمان کرد تا

ناوداره ده کات، باسی ژنه کانی باوکی خه دیجه و زوله یخا ده کات، زوله یخا مندالی زور بوو، باوکی زوله یخا زانایه کی به رزو نهمیری عه شره ت بووه- واته عه شیرته ی خوشناوته ی که نووسه ر یه کیکه له وان- باسی کردوو که چون نه وسا خه لکی کورد له ریی به غدا ده وه حه جیان کردوو، پاسه وانیان له گه ل بووه تا گه یشتوو نه ته حج، باسی باپیرانی ده کات که چهند ناودار بوون، باسی ده کات که باپیری باوکی زوری خووش ویستوو وه خوئی ریکه خستوو بۆ حج، نامه ی نووسیوه بۆ والی-ی کویه که نهمیش بنیری بۆ لای والی-ی به غداد و وه کیلی سولتانی عوسمانی- سلیمان پاشای گه وره (۱۱۹۳-۱۲۱۷ک)- بووه، که له گه ل کاروانی خویان ره وانیه ی حه جی بکات، گه یشتمه قه ندیل، خوشکه قورئان خوینه چاکه کم ئاسیه دایکی حه سه نم خوا حافیزی کرد که خیزانی مه لا مسته فای زانای مه زن له زانسته شهرعییه کان بوو و کوری مام بوو، خزمی زوری تر که ته وه بیان له سهر ده ستمدا کردبوو، خوا حافیزیم کردن، گه یشتینه دتییه که له سهر لقی دووه می رووباری دیجله که زابی پیده لین، له سه رووی دیاره کروه هه لده قوئی و به جزیره ی ئین عومه ردا ده روات و ده چیتته مووسل و له قه ندیل له خوار مووسله وه ده ریتته رووباری کویه، که هه ر زا به و ده بنه یه ک پتی ده لین یه ک ناو واته سی ناو یه ک ده گرن نزیک تکریت و ده چیتته نزیک به غداد پتی ده لین رووباری به غداد، پاشان نووسه ر ده گاته قه سرۆک نزیک دتی قه ندیل، به رامبه ر ئه وه بری ناوه که دتییه کی تر هه یه ناوی قه سرۆکه، خه لکی ئه و دوو دتییه زوریان له شیخ و زاناو خیرخوازی ناودار به درتیزی کات هه یه وه هه بووه، شیخی دووه می قه سرۆک شیخ محمه د سالی (۱۲۰۱ک) له مه که مرد، شه ویتک له قه ندیل ماینه وه لای شیخ فه تحیی برای مه لا محمه د زانایه کی به رزو بوو، دوو شه و له قه سرۆک ماینه وه، پاشان چووبن بۆ دتییه که (ناوی نبردوو) عیسا گه یشتینه مالی باوکی موفتبی عه قره مه لا محمه د، پاشان چووبنه شاری عه قره لای نهمیری نهدیب والیی زه مانی خوئی فه تحولا بهگ له قه لاکه ی خوئی له گه ل شیخ یونس سووتی و شیخ یونس حووت، یونس زور عارف و ناودار بوو، چووبنه لای مه لا ته های تادم و تارخوینی مزگه وته که ی، له گه ل مه لا ته هاو هه ندی هاواری سهر که وتین بۆ قه لاکه بۆ لای نهمیری ناوچه که، ریکه زور زه حمه ت بوو یه ک میل دور بوو، ده ستیان ده گرتین له ترسی که وتن، گه یشتینه لای نهمیر فه تحولا، له سهر قه بران بوو لای ده رویشیکی خه لکی بوخارا که ماوه یه ک بوو له وی بوو، قه سره که ی وهک هه لواسراو وابوو چهند ده رگای هه بوو، نهمیر هات دانیشیتین، زور قه ره بالغ بوو، ئه نجا نهمیر داوای کرد چۆلی بکه ن، هه ر من و خوئی ماینه وه، هه ندی شیعی به کوردی و عه ره یی بۆ خویندین، قاوه بیان هینا، پاشان وه سیه تی کرد له ریکه لا بده یه لای یه حیا بهگی برای که

به سبب ساعات ریگه گه یشتینه دتی قه ریفه خانیکی لیبوو به ناوی خان تومان له سهر تاویک خه لکیکی زوری ناوچه که وه ستابون شتیان ده فرۆشت وهک نان و هیلکه و چیش و ناشیکی باراش هارینی لیبوو شه و لهوی ماینه وه شهوی دوهم که وتینه ری، تا رۆژ بووه وه به رتیه بووین، گه یشتینه دتی سهرمین، پریوو له مزگهوت و بازار (۲۰۰) دوکانی هه بوو دتی زۆر ناوه دان بوو، به لام ئیسته کم بووه ته وه به هوی زۆر سته می زه مانه وه و نه بوونی دادپه روه ری و ئاسایش، پاشان گه یشتینه مه عهره ری نوعمان، ریگه خه تهر بوو به هوی عهره بی مه والیه وه (مه والی هۆزیکه له تهی له ناوچه ی جزیره ی فوراتدا بلا بووین) ماقولانی حه له ب به رتیان کردین سبب هه زار ده بووین (۵۰۰) سوار پاسه وانمان بوو، له گه له ئه وه دا ههر ده ترساین، مه غریب بوو گه یشتینه ده رگای شار، سوآلکه ری زۆر له رییدا بوون له حیساب نه ده هاتن، گه یشتینه چهند خانیک جوان کرابوو نریک شاری قتیفه شه و ماینه وه و پاشان چووین بو خانیه شه یخوون نویژی به یانیمان کرد، زۆر ده ترسام له عهره به مه والیه کان خاکی خۆبان بوو، ئه وه خاکینه تا دتی قتیفه که له و پوه ده چیه شام (دیمه شق) شکور که سمان نه دی، گه یشتینه خان شه یخوون، ژنان و خه لکی دتی خان شه یخوونم دی کاله کیان ده فرۆشت، یه کی (۵) ره تل زباتر ده بوو، کریمان، خه لکی رۆشتن ئیمه ش چووین تا گه یشتینه رووباری عاصی له خوار شاری حه ماوه، ماینه وه به ترسه وه رۆشتن هه موو پیکه وه بووین له ترسی عهره ب، نیوه رۆ گه یشتینه حه ما ئه و رۆژه خه میمان نه بوو باران یاری په نایه کیش نه بوو، داوام له خودا کرد بارانمان لی بگریته وه، په ناگه یه کمان نه دوزیه وه شه و رۆشتن رۆژمان لی بووه وه گه یشتینه رووباری عاصی، دووباره دیهاتیسه کان شتیان هینا بووه سهر جاده، له نان و هیلکه و خواردنی برژاو بو حاجیه کان بو فرۆشتن، شتمان کری دامان به لای گۆری ئه بی یه زیدی به ستامی (۱۸۸ - ۲۶۱ ک ۸۰۴ - ۸۷۵ ز) (به دریتی باسی به ستامی و گۆری زهینه بی نه وه ی نیمام حسه یینی کوری عه لی ده کات) له دتی قرحته مه زاری تری لی بوو، گه یشتنه شاری حومص چووینه خانیک پاشان جیتیان نه بوو، خه لکی حومص شتیان لی دزین به یانیه که ی چووین ترسی ریگه مان هه بوو زیاد له هه موو رتیه کی تر، گه یشتینه خان و قه لای شه مسین خه لکه که ی شتیان به حاجییان ده فرۆشت خه لکیکی زۆر چاک بوون، پاشان گه یشتینه دتی عیشه ناوه دان و خویش بوو، مزگهوت و مناره ی زۆر بوو، میره که ی زۆر به رتیه بوو خواردنیان ده دایه حاجی و رتیه یان ده گرتن، چووینه دتی حسه و بریج، ترس زۆر بوو، پاشان بو گردی شیشای که ناوه دان و ناودار بوو، سالی (۱۲۰۳ ک) گه یشتینه ده رگای خان شتی باشمان کری له نان و ماست و هیلکه، پاشان گه یشتینه دتی قاره، دوو خانی تییدا بوو پیشتتر سالی (۱۹۵ ک) هاتبووم (سالی ۱۷۴۵ ز) تا عوون لیتی دابوو، دوو رۆژ

کاروانیک هات و له گه لی چووین بو شاری ره ها، چونکه ریگه ئه مین نه بوو، گه یشتینه شاری قوچ حه سار، شاریکی کاول کرابوو، گه یشتینه خانیک، سبب سه عاتیک چووین، ئیواره گه یشتینه زه وییه کی کاول نه کهس و نه ناوی تییدا نه بوو، به ترسه وه شه و ماینه وه سارد بوو، له خه وه هه ستاین گه یشتینه خانیک له دۆلکدا که دواتر زانیمان ئه شکهوت بووه داتاشرا بوو. نه مانزانی که ی دروست کراوه گه وره و فراوان بوو خه لکی زۆر تییدا بوو خه ریکی کۆتر گرتن بوون که پانایان بو ئه وی هینا بوو، شه و به ترسه وه ماینه وه، سبه ی رۆشتن گه یشتینه شوینیکی بیری زوری تییدا بوو، لامان دا، پاشان رۆشتن گه یشتینه سه رچاوه یه ک نریک دپیه کی سه ر به ره ها، عه سر بوو گه یشتینه دپیه ک داوای باجیان کرد و تمان حاجی باج نادات، گه یشتینه دپیه کی ترو پاشتر شاری ره ها، لامان دایه خانیک که سیکمان لی ون بوو دوزمانه وه، چووینه مزگهوت بارمان له خان خستبوو، داوای دوو رۆژ گه یشتینه خزمهت عه للامه ی موچه ققیق زانا شیخ محمه د نه بی، مریده کانی ده عهوتیان کردین پیمان خویش بوو، به ره و حه له ب ریگه وتین شیخ یوونس تا ده ره وه ی شار له گه لمان هات، گه یشتینه (خان قه دیم) که خانیکی کۆن بوو گه وره و فراوان بوو، مزگهوتی چۆل و شاری کاول، ئه و رۆژه له وی بووین رۆشتن گه یشتینه شاریکی له قه راغ رووباری فورات ناوی بیزه بوو، سبب رۆژ ماینه وه په مه زان ته واو بوو، پاشان سواری که شتی بووین چووینه ئه و به ره له خانیک لامان دا شه و ماینه وه، رۆشتن ترسی چه ته مان هه بوو گه یشتینه رووباریکی حه واینه وه و رۆشتن، شه و به رتیه بووین تا به یانی، ترسمان بوو نویژی به یانیمان کرد رۆشتن، کاروان که وتنه ده نگه ده نگ و تمان چیه و تیان سه رکه ن، سواری زۆرمان دی و تیان ریگه، دوامان کرد، سبب سه د سوار ده بووین، به لام ریگه کان (۲۰) که سیک ده بوون، حاجی ئیبراهیمی زاخویی برای حاجی عبداله تاح له ئه سپ دابه زی و هه موومان چووین به ره و روویان ترسان، ئیستر گویمان پی نه دان، به لام ههر ده ترساین، بو نیوه رۆ گه یشتینه حه له ب، گومرگ هات به ره و روومان، و تمان کاروانی حاجیه شتی فرۆشتنمان پی نییه، به لام یه که یه که پشکنینی به منی وت شیخ چیت پییه...؟ و تم هیچ جگه چهند کتیبیک، چووینه خانیک تا ئیسته خانی ئه وه نده خویش و ناوه دانم نه دیوو، جیگه نه بوو ماندوو بووین چووینه خانیکی تر جیگه مان نه بوو، بیرم که وتنه وه محمه د ره یحانی که پییش من هاتبووه حه له ب، چومه قوتابخانه ی حه له وییه بینیم وتی: فه رموو، وتم: قوربان ئه مرۆ من له گه ل حاجییانی کوردم، هاتووم به لکو کاریکمان بو بکه ییت، له خانه کاندایه جیگه نییه، گه ر خویم بووما یه له مزگهوت ده مامه وه، جیگه ی بو په ییدا کردین و چهند رۆژیک ماینه وه جه ژن هات، رۆژی جه ژن ناماده بووین بو ده رچوون چومه لای محمه د ره یحانی حه له بی و سوپاسم کرد،

١٧٢٤ز) مستهفا مه شهوور و عهلی نه به کی و شیخ مستهفا سدیم دوو جار دیوه، جاریک سالی (١١٥٩ک - ١٧٣٨ز) له قودس و سالی (١١٩١ک - ١٧٨٨ز) له میسر له بواب له ربواقی ئەلئه کراد له ئەزهەر، مه لا ئیلیاس زاهیدو وارع و عارف و عالم له شام بوو، خاوهن کهرامهت بوو به ته نیا ده ژیا ژنی نه بوو، خه لوهی هه بوو له مزگه وتی عه داس له دیمه شق هه ره له ویدا بوو تامرد، پاشاکان ده هاتنه لای میژوو نانی وشکی ده دانئ بوو به ره کهت ده بیان خوارد، له قودس و له میسر له بواب له ربواقی ئەلئه کراد له دانشگاهی ئەزههر زۆرم دی، له دیمه شق له زانایان و ماموستا و شیخی زۆرم دیوه له وانه شیخ مه محمود ئەل کوردی و شیخ عه بدولر حمان کوری مه لا حه سه ن ئەل کوردی، ئەمه ئەو شیخ عه بدولر حمانه نییه ناوبرا و شیخ عه باسی کوردی (سالی ١١٦٣ک - ١٧٤٩ز) مردوو. شیخ عه بدولر حمان کوردی قوتابی زانای بهرزو ناودار شیخ ئیلیاس ئەل کوردی بووه (نزیک به ٣٠ زانا و شیخی مه زنی بینی له دیمه شق که له وانه هه ندی کوردی تیدایه).

پاشان له دوو لایه پهری کتیبه که دا ناوی ئەو نووسه ره هاتوو که نوسخه یه کی له ده ستنووسه که ی مه لا ته ها گرتوو هه ته ده لئ: (پاشان له ١٥ی صفر ١٢٠٥ک له خانه قای سمیساتیه که لکاوه به جامع به نی ئومه ییه له دیمه شق ته واوم کرد، ناوم ئەحمده کوری شیخ ئیسماعیل کوری شیخ عه لی عه جلوونی ئەشعهری قادریه (له عه جلوون سالی ١٦٧٦ز له دایک بووه سالی ١٧٤٩ز مردوو زانای ته فسیرو فه رموده بوو ماموستای دانشگاهی ئەمه و ییه بوو، نووسین و شیعی زۆره).

ئهم سیپاره یه زۆر ده هیته ی له سه هری بنووسری و لیکۆلینه وه ی له سه ر بکری، چونکه یه که م: کۆنترین گه رۆکی کورده که لاپه ریه کی ونی له میژووی کورد توهمار کوردوو، دووه م: لایه نی ئایینی زیاتر زه ق کوردوو هه ته وه که چون شه ره فنامه لایه نی ده سه لات و میره کانی زه ق کوردوو هه ته وه، سییه م: کۆمه لیک زانیاری و تووه که که س رپی بو ی نه چوو ه.

داخۆ چه ند له ده ستنووس و نو سراوی زانا نووسه رو گه رۆکه کورده کان، له ئەرشیف و مۆزه خانه و (دارولکوتوب) هکاندا به خه فه بووی مایته وه وه ده ستی خیرخوازیکی کورد یان بیانی نه گه یشتبیت، تا ته پوتۆزی سه ریان بته کیت و به دنیا ی رووناکی بگه یه نی و بکه ویتته به رده م خوتنه رانی کورد، تا له ژیان و میژووی پیشینه کانی بزانی و ئەو زانیاریه نه زانراوانه ده ربکه وی، بریا ده زگایه کی کوردی داوه نا به تاییه ت بو گه ران به ئەرشیف خانه کانی قاهیره و به عداد و تاران و دیمه شق و له نده ن و پاریس و به رلین و مۆسکۆو ئەوانی تر، تا ئەمانه تی باو و باپیرانمان بو بیته وه که ده بی به چ زه حمه ت و مه ینه تییه ک نووسی بیتیان و بو ئیمه یان جیه یشتبیت، ئیسته له دنیا ی ون بووندا ته پوتۆزیان لی نیشته وه !!

له وی بووین رۆشین گه یشتینه دی نه بک له به ززاییه ک بوو من و چه ند که س چووین بو لای زانای ناسراو عه لی نه بکی باوکی محیه دین، ئیمه چووین چه له بی ئەفه ندی نه قیب و ماقولانی چه له ب له وی بون، ئیمه رۆشتین، به محیه دینی کوریدا نان و میژوی نارد بو خان بۆمان، رۆشتین، گه یشتینه خان قه تیف لای قه لایه ک شتمان کری گه یشتینه شام به خۆشی (مه به ستی له شام شاری دیمه شقه) له (١٤ی شه ووال ١١٩٨ک (٧ی کانوونی یه که م ١٧٧٥ز) لامان دایه لای زانای ناودار شیخ عه بدولر حمانی کوردی له مزگه وته که ی خۆی، دلئ به ئیمه خۆش بوو، به تاییه ت به من که کاتی خۆی لای ئەو چه ند وانم خوتیندبوو، له یه که م کتیب (فصوص ئەلحیکه م) که هی محیدین ئەلعه ره بی بوو و دواتر نامه یه کی بو ناردبووم له سالی (١١٩٣ک - ١٩ی کانوون دووه م ١٧٧٩ز) جه نابی که تخودا ئەحمده وه زبری مه رحووم و الی شام ئەسه ده پاشا هات بو لای، له سه ر رووباری شام شیخ عه بدولر حمان زاویه یه ک و مال و خه لوه تگایه ک و کۆشکێکی دروست کردبوو (بریا شتیکی زۆری له سه ره ئەو زانا مه زنه کورده ی بوتایه که ناسراو و خاوه ن مۆلک و ده سه لات) نووسه ره نامه و شیعی خۆی ناردوو بو زانای خوا ناس و ناودار شیخ مونیر (سۆفییه کی دراوستی ئەزه ره بابته تی زۆره له باره ی قیارات و فه رموده و سۆفییه وه ١٦٨٧-١٧٨٤ز) داوای لی کردوو که ئیجازه ی شیخی بنیری بو خۆی و شیخ محمه مد کوری عه بدولر حمان کوزیه ری زانای شام، به شیخ یوسف عه قاده شامیدا ناردبووی، داوای چه ند رۆژی وه لام هاته وه، شیخ محمه مد مونیر ئیجازه ی داوو به دوو شیخ، ئەمه سالی (١١٩٦ک) بوو، نووسه ره دلئ نامه ی شیعی زۆرم ناردوو بو مسته فای کوری مام له شامه وه بو ولاتی کورد، بو شیخ ئەحمده سمان له شام (بریا زیاد له وه ی که گوئی به کاری سۆفییه تی و کهرامات داوه ئەوه ند گوئی به زانا کورده کان له شام و میسوو حیجازو نووسراو ئاست و به ره هم و ده سه لاتیان بدایه، یان گوئی به ده سه لاتی کورده کان و باری سیاسی و کۆمه لایه تییان بدایه ئەوسا بابته که ی ده چوو ئاست شه ره فنامه و توحفه ی موزه فیه رییه و به ناوبانگ ده بوو وه کو گه شته که ی (ئین به توتوه و سۆن و ریج) پاشان باسی زانای له خوداترس مه لا ئیلیاس-ی کوردی ده کات، به لام زۆر که م باسی ده کات ده بوو لایه نی زانستی و کارو به ره هم و هۆی بوونی له شام بوتایه، مه لا ئیلیاس کوری ئیبراهیم کوری داود کوری خزری کوردی له دیمه شق دابه زیوه شافعی و سۆفییه له سالی (١٠٤٧ک - ١٦٣٧ز) له دایک بووه چوو ته به عداد زانیاری و هه رگرتوه چوو ته شام داوای سالی (١٠٧٠ک) زانستی و هه رگرتوه سه ره تا له قوتابخانه ی بادرائیه و پاشان له جامع ی عه داس خوتندی، وارع و زاهد و شه رح و هه واشیی له سه ره زۆر کتیب دانا و هه جی کردوو، له شام مرد (١١٣٨ک -